

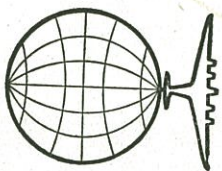
Prof. Dr. Josef Macurek

DĚJINY
VÝCHODNÍCH SLOVANŮ

I

(DO DOBY PĚTRA VELIKÉHO)

Melantřich

SVĚT VĚDY A PRÁCE • SVAZEK 3

národů, které se pohybovaly po celá staletí v černomořské stepi, přispěl k definitivnímu rozdělení východních Slovanů na národ velkoruský, ukrajinský a běloruský. Ovšem vzájemné odcizování postupovalo velmi pozvolna. Kulturní společenství, spočívající na jednotě církevní organizace, vzájemné vlivy a vědomí vzájemnosti, společné jméno trvaly i potom a teprve 16.—17. stol. v době velikých kozáckých povstání, kdy došlo (r. 1654) k spojení Ukrajiny s Moskvou, se rozdílly projevilily právě za opět-ného spojení východoslovanských oblastí v jeden celek.

Ukrajinský problém nesahá tudíž do 9.—10. stol., nýbrž je to plod novější doby (16.—17. stol.). Od těch časů lze vlastně teprve psáti ukrajinské dějiny a pojednávat o ukrajinských dějinách ve vlastním slova smyslu. Před vznikem kozáckých hnutí 16.—17. stol. těžko mluvíme o jižní a západní Rusi ve významu národně-ukrajinském. Teprve od doby, co jihoruské Podněpří, zvané jako pohraničí polsko-litevského státu „*okrajina*“, se stalo heslem nového hnutí, nejprve sociálního a hospodářského a potom i náboženského a národně ruského, začalo jméno „Ukrajina“ nabývat povahy národního jména a zatláčilo „starší jméno jižní Rusi: Rus, Malá Rus, Ruthenie. Znamenalo by dopouštěti se anachronismu, mluvíti o Ukrajině a ukrajinských dějinách v dobách starších. Na věci nelze divati se s novodobého hlediska a novodobých potřeb, nýbrž jen v rámci poměrů každého období.

Počátky státního života u východních Slovanů

Východní Slovanstvo, jehož oblast byla už v 9. stol. ohromná a zabírala rozsáhlé prostory východní Evropy od Karpat za Dvinu a Dněpr, neznao dlouho nežli kme-

nové zřízení. V čele kmenových skupin, jejichž jména nám zachoval nejspodrobněji nejstarší ruský letopisec, stála kmenová knížata; o těch nemáme však hojnějších zpráv. V jeden politický, státní celek se východní Slované počali spojovati teprve v 2. pol. 9. stol. Vlivem a přičinním t. zv. Rusů čili Varjagů. Rusové nejen semkli východoslovanské kmeny v jeden politický útvar, ale dali jim i jméno.

Kdo byli tito Rusové a odkud přišli? Příchod Rusů do východoslovanského prostředí vysvětluje nejstarší domácí tradice, zapsaná v kyjevském letopise (t. zv. Nestorovi), sestaveném ve známé formě teprve poč. 12. stol., ale užívajícím letopisných a historických zpráv už z 10. až 11. stol., těmito zprávami: a) „R. 852, když počal panovati řecký císař Michal, počala se nazývati ruská země. Za tohoto císaře Rusové napadali na Cařihrad, jakož se o tom píše v letopise řeckém“, b) k r. 859 letopis říká, jak Varjagové, „přicházejíce ze zámoří, brali daň od Čudů, Slovanů, Merjanů a Krivičů“, c) k r. 862 praví: „Slované vyhnali Varjagy za moře a počali sami sobě vládnouti. Ale nebylo mezi nimi pravdy i vstal rod proti rodu, nezáviděli se vespolek a počali sami proti sobě bojovati. I pravili sami k sobě: Vyhlédjeme sobě knížete, který by námi vládl a soudil po právu. I šli za moře k Varjagům, k Rusům, neboť se nazývali ti Varjazi Rusy, jako se jimi nazývají Švédý, jiní Normany, Anglany, jiní Goty. Tak i ti. I řekli Rusi, Čudi i Sloveni i Kriviči i Vasi: Země naše velká je a úrodná, ale pořádku není v ní. Přijďte kněžiti a vládnouti nám. I vybrali se tři bratři s rody svými a vzali s sebou všecku Rus. A přišli; nejstarší, Rurik, usadil se v Novgorodě, druhý, Sineus, na Bělozeroze a třetí, Truvor, v Izborště. A od těch Varjagů dostala jméno země ruská“.

d) Při téměř roce 862 vypravuje letopisec dále ještě, jak dva bojáři Rurikovi, jménem Askold a Dir, se od něho oddělili, aby podnikli útok na Cařihrad, jak táhli podél Dněpru, až přišli do Kyjeva, který tehdy patil spolu s okolním kmenem Poljanů daň Chazarům, jak tam zůstali s mnohými Varjagy a založili tam samostatné poljanské knížectví, zatím co Rurik vládl na severu v Ilmenském Novgorodě. Po dvaceti letech však (r. 882) podle téhož letopisce následce novgorodského Rurika, Oleg, dobytí jižní knížectví kyjevské, ovládané Askoldem a Direm, do Kyjeva potom přenesl z Novgorodu své sídlo; odté doby se Kyjev stal hlavou jednohrého ruského státu a matkou ruských měst.

Tyto letopisné zprávy Nestorovy o příchodu Varjagů Rusů mezi východní Slované se staly v novodobé ruské historiografii 18.—19. stol. základem jedné z nejspornějších otázek východoslovanských dějin, t. zv. otázky varjagonské o tom, kdo byli a jaké národnosti tyto letopisní varjagové-Rusové, kteří podle letopisce založili ruský stát v Novgorodě a v Kyjevě, aby jej posléze spojili v jeden celek, a kdy talk učinili. Otázka ta byla ruskou historiografi řešena od r. 1749, kdy vyšlo o té věci pojednání G. Millera (*Origines gentis et nominis Russorum*, Petrohrad 1749) a spor o ni se potom táhl až po naši dobu. Z počátku byly letopisné zápisy vysvětlovány takto: Varjagové-Rusové, pozvaní od východních Slovanů, byli původu zámořského, skandinávského a jako skandinávský kmen přišli k východním Slovanům r. 862. Soudíli tak nejen zakladatelé normanské these: G. Bager, G. Müller, A. Schözer, působilci na Rusi v 18. stol., ale i ruští historikové v čele s *Karamzinem*, *Pogodinem*, *Ilovajskijm*, *Bestuževem-Rjuminem*, *Ključevskijm* a j.; ze slovanských

badatelů vyslovili se v tom smyslu P. J. Šafarik, Fr. Miklosich, V. Jagic. Někteří však ze stoupenců normanské theorie (na př. *Bestužev-Rjumin*, *Uspenskij*, azejm. *Ključevskij*) redukovali vliv cizích Varjagů-Rusů a jejich účast v budování ruského státu na minimum. V 2. pol. 19. stol. (asi od r. 1859) se rozvinul spor mezi t. zv. normanisty (zastánci skandinávského původu Rusů) a t. zv. školou antinormanskou čili slovanskou, brojící v čele s *Zabělinem*, *Petrověm*, *Filenicem*, *Antonovycem*, *Goldobovskijm*, *Hruševskijm*, *Bagalějem* a téměř se všemi ukrajinskými historiky proti these o příchodu Varjagů-Rusů ze Skandinávie a odmítající tak jejich neslovanský původ. Přvrženci t. zv. slovanské školy popřeli hodnotu ruského letopisu a hledali Rusy mezi východoslovanskými kmeny; zdůrazňovali jejich slovanský původ, viděli v nich Slovány, usazené na jižním břehu baltického moře nebo dokonce Slovány, usazené v jižní Rusi. Tak podle některých ukrajinských badatelů (M. Hruševského) kyjevský stát 9.—10. stol. vybudovali sami kyjevští Poljané, zvaní prý jinak také Rusi. M. Hruševskému je jméno Rus názvem domácím, Slovanům kyjevským (Poljanům) patřícím, nemajícím nic společného se skandinávskými normanskými družinami; Normané, kteří přišli do Kyjeva, nepřinesli s sebou toho jména, nýbrž našli je tam a přijali je za své.

Z jiných teorií, které byly přeneseny o otázce ruské, třeba uvést theorii gotickou (hájenou na př. Marquartem), která není nežli obměnou theorie normanské, přiznává skandinávský původ Rusů a liší se od normanské these jen tím, že podle ní Rusové nepřišli ze Skandinávie teprve v 9. stol., nýbrž žili v jižní Rusi jako potomci Gotů už od 3. stol. po Kr. Mimo to se vyskytly ještě tři názory v otázce původu Rusů. Někteří starší badatelé mluvili

na př. o vlivu finském (na př. Taitšev, Butkov), jiní o vlivech Chazarů (Ewers), jiní o původu z kraje Iltevskeho (Kostomarov).

Jaké stanovisko třeba zaujmouti v té věci? Třeba říci, že vypravování ruského letopisce, pokud jde o dobu příchodu Rusů (v l. 859—862) není dostatečně hodnověrné. Nejde tu o přesnou historickou zprávu, nýbrž o umělon legendu, která sice vznikla dosti záhy a měla za základ skutečné historické písně a tradice, ale byla asi upravována a měněna formou i obsahem, několika přídávky a redakcemi. Nejstarší ruský letopis sice ve svých starších částech vznikl nepochybně už v 10.—11. stol. Ale jako kompilace, známá pod jménem „Pověst vremennych let“ byl složen teprve poč. 12. stol. a zachoval se teprve v pozdějších opisích, z nichž nejstarší je opis, pořízený mnichem Laurenciem (Vavřincem r. 1377). Srovnáním s jinými prameny je viděti, že Rusové se mezi východními Slovy neobjevili teprve r. 852 (jak praví ruský letopisec) a neusadili se v Novgorodsku či Kyjevsku teprve r. 862, nýbrž že tam žili už dávno předtím, přicházejíce do okolí imenského a Podněpří jako odvážní výbojníci i ozbrojení obchodníci, aby se přes území východoslovanské záhy dostávali i na byzantskou půdu, kde nějaká její část sloužila v byzantském vojsku. Jestliže ruský letopisec si věci představoval tak, že Rusové se objevili ve východní Evropě r. 852 a že r. 862 se definitivně usadili v její severní části při finském zálivu, lze říci, že ani jeden ani druhý časový údaj není správný. Tak na př. řecky „Život“ sv. Gregoria Amastridského, sepsaný před r. 842, mluví o Rusích jako o živu obecně známém. V análech Bertinianských, psaných v l. 835—861, se mluví k r. 839 o Rusích, které poslal do Cařihradu „chagan“

ruský (mstiti etiám quosdam, qui se et gentem suam Rhos vocari dicebant“). T. zv. bavorský geograf, vzniklý před r. 870, obsahující přehled kmenů střední a východní Evropy, uvádí mezi nimi i „Ruzzi“. T. zv. panonská legenda o sv. Konstantinovi z 9. stol. praví, že Konstantin nalezl za své misijnářské činnosti v Chersonu po r. 860 rukopis psaný ruskými písmeny („ros'sky pismeny p'sano“).— Také arabští zpravodajové 9.—10. stol. (Istachri, Chankal, Mas'udi, Ibn Rosteh, Kardizi, Al Belkri) se dotýkají Rusů už před r. 852 a spatřují v nich obchodníky a válečníky, pohybující se na severním pobřeží Černého moře.

Jestliže letopisné datum (r. 862) o příchodu Rusů a vůbec celé letopisné vypravování o jejich povolání východními Slovy nelze udržeti, jinak je tomu s otázkou původu a národnosti Rusů. Tu letopis je právem pokládá za cizince, přišlé ze skandinávského severu. Někdy skandinávský původ Rusů je dosvědčen mnohými jinými věrohodnými zprávami (byzantskými 10. stol., anály Bertinianskými z let 835—861, kremonským biskupem Luitprandem z pol. 10. stol., arabskými zprávami z 10. stol.), takže nelze o něm pochybovati. Tak na př. v Bertinianských análech se k r. 839 praví, že Rusové (Rhos), vyslaní králi Ludvíkovi se označovali za lidi švédského původu („eos gentis esse Sueonum“). Ve zprávě Jana Diakona o obležení Cařihradu Rusy r. 860 se praví, že Rusové jsou „Normanorum gentes“. Italský biskup Luitprand Cremonský nazývá Rusy ve svém díle z r. 970 Normany (Rusos, quos alio nomine Nordmannos appellamus). Byzantský kronikář Simeon Logofet z 10. stol. praví u příležitosti útoku Rusů na Cařihrad r. 941, že jsou „z rodu

Franků". Avšak skandinávský původ Rusů dosvědčují nejen historické doklady. Stejně významují i lingvistické analýzy osobních jmen starých Rusů i místních názvů Skandinávského rázu jsou už sama jména prvních ruských knížat a kněží: Rurik (skand. Hrǫrek), Sineus (skand. Signitur), Truvor (skand. Thorvadr), Oleg (skand. Helg), Igor (skand. Ingvar), Askold (skand. Höskuld), Dir, Olga a p. — Výlučné skandinávského původu jsou i jména členů knížecí ruské družiny, zapsaná ve smlouvách kyjevských knížat s řeckými císaři z let 912, 945, jako: Ingeld, Fariol, Vermud, Rulav, Gudy, Ruald, Karn, Frelaf, Ruar, Aklevu, Truan, Lidul, Fosl, Stemiá, Kaninar, Šichbern, Buļefast, Grim, Akun, Kari, Egri, Voist, Istr, Bern, Stengi, Alvard, Frudi, Adm a pod. — Podle hbitlovních nápisů jihošvédských 9.—10. stol. je vidět, že zeměli pobývali za svého života v prostředí východních Slovanů. Skandinávského původu jsou i jména prahů (peřej) dněprovských, které nám zachoval ve svém spise „De administrando imperio“ Konstantin Porfyrogenetos; názvy ty mohou být objasněny jen ze staré řeči švédské. Na normanský původ Rusů ukazují také archeologické nálezy, jako na př. vykopávky mohly varjažských vikingů z okolí Černigova se zbraněmi, které mají švédský ráz, jaký se vyskytuje jinak v celé oblasti baltického moře. V neposlední řadě lze uvést i hojně zmluky skandinávských a islandských ság o kyjevském státu.

Vše to nás vede k tomu, abychom trvali na neslovanském, severském, skandinávském původu Rusů. Rusové, příšší mezi východní Slovanů, pocházeli nepochybně ze švédského prostřeďi. Jméno Rus východní Slované převzali nepochybně od dávných švédských sousedů, t. j. Finů, kteří nazývají Švédsko dodnes „Ruotsi, Rots“.

Jméno Varjag, které ruský letopisec připojil k jménu Rus a jindy je uvedl samostatně a kterého užívali i Byzantinci ve formě „Varangoi“, je slovanskou obměnou nordického slova vaering, varing a označovalo členu ruské skandinávské družiny, svázaného s touto družinou přísahou (var). Varjagi a Rus — to byla tudíž jména stejného významu. Pod tím i onim jménem se nerozumně kmen, nýbrž vojeuské, resp. vojensko-obchodní družiny, zatonlavší se do východoslovanského prostřeďi podobným způsobem jako jiné skandinávsko-normanské družiny proniklé do západní a jižní Evropy. Rusové-Varjagové, které nacházíme v 9. stol. při zálivu fnském, u jezera Ilmenského a něvského a kteří utvořili v Kyjevě, pronikajice na sever, jejich výpravy do Podněpří byly jen součástí a analogií obchodních a loupežných tažení skandinávských Normanů (vikingů), kteří v 9.—11. stol. zajižděli do Britannie, Francie, do jižní Italie a Sicilie, kteří loupili v l. 840—888 Hamburk a Kolín, Reměš, Orleans, Bordeaux, Toulouse a Seville, kteří dali své jméno francouzské Normandii a získali pro sebe korunu anglosaskou. Kdežto část Normanů činila vpády na západ a tam byla zývána jménem Normanů (severší lidé), jiná část dávno před koncem 8. stol. volila cestu na východ do prostřeďi fnského, litevského, slovanského a byzantského, strhována jsouc pověstmi o východním bohatství a touhou po kořisti. Když se ponejprv za těchto výprav Rusové usadili v oblastech východoslovanských trvale, nevíme; ale lze počítati s tím, že první jejich velké hnízdo a první velká vojensko-obchodní kolonie ruská mezi Ladogou a Ilmenem v blízkosti ilmenského Novgorodu se usadila už před koncem 8. stol., živě se obchodem i loupeží po ze-

mích slovanských a východoevropských vůbec. Ve Vel. Novgorodě u Ilmenského jezera došlo vsutku ponejprv také k organizaci rurkovské knížecí moci. Novgorod se stal prvním operním bodem, z něhož byla ovládnuta i ostatní Rus. Z novgorodského normanského obyvatelstva něhož si podrobili nejprve okoli slovanské obyvatelstvo (Slověny a Kriviče), pronikali Rusové jako loupežníci i ozbrojení obchodníci ve skupinách vojensky organizovaných, zejména dvojím směrem: a) do Povolží ke Kaspickému moři, navazující tam cíle obchodní styky s Bulhary, Chazary a Araby, b) mimo to do poříčí Dněpru, směrem na jih podél důležité obchodní cesty, již Varjag v Greki, směrem k Byzanci, k níž vábila snaha po kořisti i žoldnéřská služba v byzantském vojsku. Takto z prvotního jednoho oddělením několik větších varjažských kolonií a opevněných obchodních stanic, rozptýlených mezi obyvatelstvem finským i slovanským, tak zejména v Polocku a v Kyjevě. Asi od pol. 9. stol. Rusové počali ovládat celou zemi Dněprovskou, zmocnili se nadvlády nad kmenem Poljanů, začali slučovati náslim i jirloslovanského hradu Kyjeva, začali slučovati násilím i jiné východoslovanské kmenny, žijící na dráze dněprovské a okolo r. 860 se odvážili k první vojenské výpravě proti Carjhradu. Novgorod na severu a Kyjev jako staré slovan-ské tržičtě na jihu se staly hlavními středisky přístěhova-ného varjagorského vojensko-obchodnického živlu. Z nich Rusové postupně ovládli celé rozsáhlé slovan-ské území, aby chránili slovanská města proti okolním nepřítelům a že časem strhli na sebe úplně vládu a sami si slovanské kmenny podmanili. Možná, že ruští Normané postupovali

od počátku z vlastní iniciativy a na vlastní pěst. Mezi hlavními středisky normanských Rusů, Novgorodem a Kyjevem, nedošlo však k mfrnému soužití a vznikaly spíše tendence a antagonismus. Jejich přičiny dosti neznáme; ale byly pravděpodobně povahy hospodářské a šlo tu nepochybně o moc na obchodní cestě, již varjag v Greki, zvaně. Časem Ilmen-ský Novgorod, povolav si asi nové skandinávské družiny, zesílil své posice a zahájil akci proti Kyjevu, aby jej spojil se svou severní državou a do Kyjeva přenesl středisko nového útvaru. Posléze potomek legendárního novgorodského Rurika, Oleg, ptvá ruská osobnost už historická, nabyt převahu nad Askoldem a přenesl vládnoucími v Kyjevě, r. 882 Kyjev opanoval a přenesl do něho politické středisko celé země. Tím ruský sever nabyt ponejprv v dějinách převahu nad ruským jihem. Novgorodsko a Kyjevsko bylo spojeno v ruce jednoho pánovníka se sídlem v Kyjevě, a Kyjev, v němž se sbíhaly všechny obchodní cesty, se stal přičiněním Olegovým a jeho vojenské družiny zárodkem nejstaršího ruského státu. Krátce po ovládnutí Kyjeva Oleg přiměl k poslušnosti kromě plemen okrajových téměř všechny východoslovanské kmenny (Drevljané okolo r. 883, Dregoviče r. 884, Šerjany r. 884, Radimice r. 885); hleděl je všechny svázati společnými zájmy, zbavil je nadvlády Chazarů, hleděl je zabezpečiti proti útokům se strany okolních nepřítelů a r. 907 podnikl tažení proti Řekům, které se zakončilo výhodnou obchodní smlouvou, potvrzenou opět r. 912.

Za těchto okolností vystupovali východní Slované jakožto Rusové na historické jeviště a za těch okolností se začínaly dějiny nejstaršího ruského státu. Skandinávští Varjagové-Rusové, kteří ovládli nejprve Slověny v Ilmen-ském Novgorodě a potom, tlačíce se k jihu, také poljanský

Kyjev, stali se pojitkem východních Slovanů a sdružili je v jeden ruský stát. Dali své jméno jak zemi, do níž přišli, tak i obyvatelstvu, které ovládli, podobně jako turečtí Bulhaři dali své jméno slovanským Bulharům, jako germáni Frankové dali jméno Francouzům, germáni Vandalové španělské Andalusii, germáni Normani francouzské Normandie. „Od těch Varjagů,“ jak praví t. zv. Nestor, „se nazvala ruská země.“ Východní Slované a Rus se stali jedním a tímž pojmem. A tak už t. zv. Nestor praví, že slovanský a ruský jazyk jsou jeden a týž („slovanskij jazyk i ruskij odin“). Jméno Rus se rozšířilo z Kyjeva jako kolektivní název pro všechny východoslovanské kmemy, ovládané z Kyjeva. Nevázalo se tudíž (jak mylně soudí M. Hruševskij) jen na Kyjev a kyjevskou oblast. „Ruskaja zemlja“ značila v nejstarších východoslovanských literárních památkách vsiuklku celou východoslovanskou oblast. Jménem Rusi byly nazývány všechny kmemy východoslovanské, i když navenek netvořily ještě pevného, uzavřeného celku. Takto už v 11.—12. stol. se vůbec jednotně státní organizace vytvářelo vědomí ruské národnosti.

Ačkoliv varjažských Rusů skandinávských nebylo při jejich příchodu mezi východní Slovanů málo a kolonie jejich byly nepočetné (neboť jen tak lze si vysvětliti rychlé výboje, rychlé podrobení a spojení východního Slovanstva a jeho rychlé rozšíření po východní Evropě), přece jen jejich počet byl asi v poměru k ohromné síle východních Slovanů nepatrný. Proto se asimilovali brzy během několika pokolení; záhy se v několika generacích poslovanili. Koncem 11. a ve 12. stol. není takřka ani stopy po normanských Rusích, kteří za tohoto rychlého zániku neměli ani většího vlivu na východní

Slovanů stejně jako turečtí Bulhaři celkem málo změnili slovanské Bulhary. Dokladem rychlého zániku skandinávského ruského živlu je skutečnost, že knížecí rod runikovský opustil už v třetí generaci rodný jazyk a staré severské tradice. Už syn Igorův a vnuk legendárního Runika měl slovanské jméno (Svjatoslav), ač jinak zůstal ještě vzorem dobrodružného Normana, spějícho jen za vybojenn a kořisti z Kyjeva k dolnímu Dunaji a na Balkán. Někdejší severští kuningové se stali slovanskými „knjazí“ a jejich vikingové „vitazi“.

Ale jinak význam varjažských Rusů v dějinách východního Slovanstva je neobdýčejný. Normani Rusové vytvořili někdy v 2. pol. 9. stol. velký slovanský stát a jejich runikovská dynastie měla působiti po staletí na osudy celého východního Slovanstva i Slovanů ostřních. Počátky státního života u východních Slovanů se sice datují už z doby předvarjažské; než až do 9. stol. nedostávalo se činitele, který by sjednocení všech východoslovanských kmenů provedl. Je otázka, zdali by se kmemy, rozšířené po tak rozsáhlých prostorech východní Evropy, žijící v rozličných zeměpisných poměrech, samy vzmožily na politické sjednocení bez nátlaku a nucení zvenčí. Jestliže západní Slované se začali spojovati vlivem tlaku německého, na východě u východních Slovanů tlak toho až do 1. pol. 13. stol. nebylo; zato však působil tu tlak skandinávského prostředí. Třeba přiznati spíše příznivé nežli škodlivé následky v této skandinávské expansi. Neboť varjažští Rusové položili základy k politickému vývoji východoslovanských kmenů, stali se pojitkem je sdružujícím, dali jim jméno. Politické sjednocení, jimi provedené, se stalo východiskem postupného zcelování všeho východního Slovanstva i po stránce národní. Na

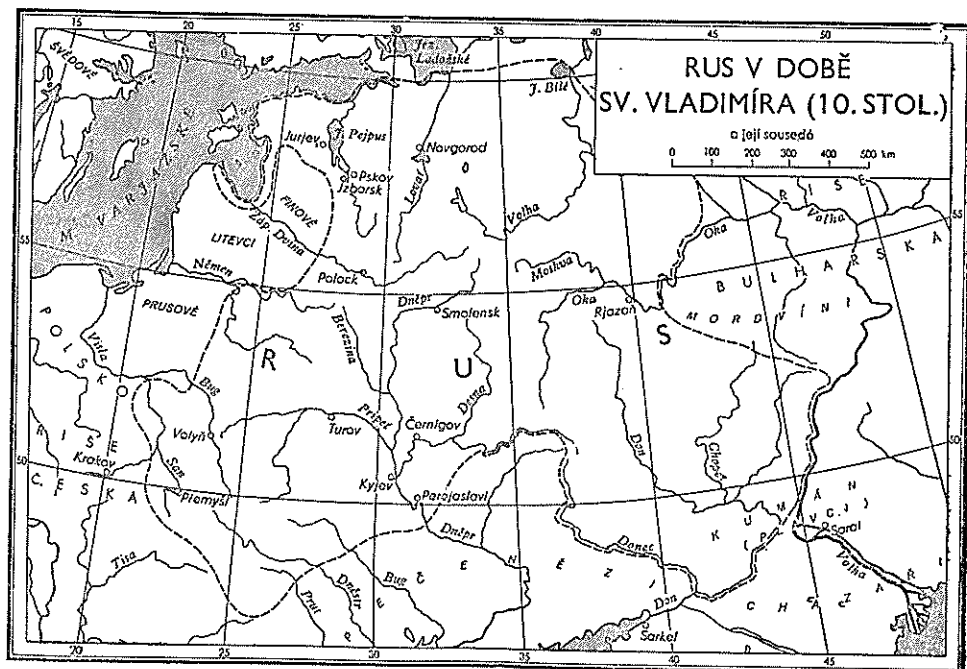
základech, které položili k ruské státní budouvě, spočívaly později i řády politické a sociální.

Tuto důležitou úlohu ve východoslovjanských dějinách vykonalo několik rurikovských knížat jako: legendární Rurik (862—87), Oleg (879—912), Igor (912—945), Olga (945—957), Svatoslav (957—972), Jaropolk (972—980), Vladimír (980—1015), Svatopolk (1015—1019), Jaroslav (1019—1054). O činnosti prvých z nich víme poměrně málo. Dovááme se jen o tom, jak násilím i mírným způsobem knížata ta sjednocovala všechny východoslovjanské oblasti, jak se účastnila obchodního ruchu na významné obchodní cestě „iz Varjag v Greki“, jak obchodní ruch ten chránila a organizovala; slyšíme o tom, jak vybírala od všech východních Slovanů daň, objíždějice se svou družinou s místa na místo (podle byzantského zpravodaje Konstantina Porfyrogeneta z pol. 10. stol. kyjevský kníže se vydával každoročně v histopadu se svou družinou, „s celou Rusí“ na t. zv. „pohodie“, t. j. okružní cestu za účelem vybírání daní); máme zprávy o tom, jak knížata ta soudila obyvatelstvo a podle vzorů severských kladla počátky státních řádů. Zejména však slyšíme o neustálých jejich bojích se sousedními nomádskými národy: Pečeněhy, Chazarzy, Jasy, volžskými Bulhary a jak se ruská knížata vypravovala na častá vojenská tažení proti Byzanci. Zmínky se dějí o tom, jak kníže Svatoslav (957—972) vpadl až k Dunaji, jak se tam na čas usadil v Malém Perejaslavi, důležitém obchodním středisku, v němž podle Svatoslava výroku, zapsaného letopiscem, se „stýkaly všechny statky země“ (evropské drahenné látky, víno z Čech i Uher stříbro a koně, z Rusi len, vosk, otroci) a které chtěl proto učinili svým hlavním sídlem. Přeložení sídelního města z Kyjeva na Dunaj

zůstalo ovšem jen dočasným, Kyjev podržel starý svůj význam a zůstal ruským střediskem. Pozornostné jsou také zmínky o výpravách kyjevských knížat proti Byzanci. Šest válečných tažení, která knížata ta podnikla v 10.—11. stol. proti Cařihradu, končila důležitými státními smlouvami. Tak v prvé smlouvě s Řeky z r. 911 si kníže Oleg vynutil právo obchodovati s Byzancí beze cizí vyřízení pevných norem při obchodních stycích rusko-byzantských. Ruskí kupci, přicházející do Cařihradu, měli právo zdržovati se tam po šest měsíců a při návratu měli dostáti na cestu potřebné zásoby. V Cařihradě měli meškati v předměstí v okolí kláštera sv. Mámi; dovnitř města se mohli ubíratí jen ve skupinách ne větších 50 lidí, beze zbraní a v doprovodu řeckých úřadů. Smlouva ta stanovila i formu soudních procesů mezi Rusy a Řeky, speciálně se zabývala příhodami na moři, věci pohřbů zemřelých Rusů-kupců na řeckém území a dávala Rusům dovození sloužití v byzantském císařském vojsku. Pro dějiny státního ruského práva má smlouva ta velký význam a byla jí proto věnována již rozsáhlá vědecká literatura. Nová obchodní smlouva z r. 944, k níž došlo po novém méně úspěšném ruském nájezdu na Cařihrad r. 941 knížete Igora, byla již méně výhodná; upravuje diplomatické a obchodní styčky rusko-byzantské, zakazovala volné pohybování Rusů na řeckém území, stýlisovala požadavek vrácení otroky, utlíkající od svých vrchností, zavazovala Rusce nevměšovati se do věci kousněské oblasti na Krymu, dovolovala Rusům svobodný rybolov při ústí Dněpru, bez svolení tam přezimovati. Tažení knížete Jaroslava proti Byzanci r. 1043 bylo poslední ruskou výpravou proti církvi metropoli pravoslavného světa. Byly to vlastně výpravy dvě, jedna na moři a druhá na souši podél černo-

možského pohřezi přes Bulharsko. Než obě výpravy byly potěny a proslulý řecký oheň spálil většinu ruského loďstva, takže jen malá část jeho se vrátila. U Varny podlehlo také suchozemské vojsko.

K sjednocení východoslovanských kmenů, o němž byla zmínka, nedošlo ihned. Drevjané, Tjatiči, Radimiči vzdorovali vrchní knížecí moci a bylo je třeba pokřovat několikrát násilím. Tak vdova po Igorovi Olga, osoba opředná ještě pověstmi a uctívaná ruskou církví za svatou za to, že přijala už r. 953 křesťanství, lámala podle tradice odpor Drevjanů, žijících severozápadně od Kyjeva, jen tím, že dala povraždití většímu drevjanských bojarů. Její syn Svjatoslav (957—972) podrobil moci Vjatiče, platící do té doby daň Chazarům. Úplné sjednocení východních Slovanů dokončil za své 35leté vlády teprve kníže Vladimír (980—1015); znovu podrobil své moci Vjatiče i Radimiče, upevnil nadvládu nad Novgorodem, Polockem, obsadil (r. 981) Přemyšl a jiné hrady červešské. Sjednocovací dílo upevnil posléze kníže Jaroslav (1019—1054), jehož doba se stala vrcholem raných ruských dějin; ruský stát se jevil za jeho doby jako celek, sahající od jezera Ladožského až k Vorskle, přítoku Dněpru jižně Kyjeva, a od ústí Kljazmy do Oky východně pozdější Moskvy až k hornímu toku řeky Bugu. Jako knížata velkého státu nebo ústavu ponechávali kyjevští Rurikovi zpravádky v podrobených provinciích lokálního, místního kmenevého knížete, uznal-li nadvládu Kyjeva; často kladli však v čelo jednotlivých provincií svého zástupce (posadniky), vybraného z řad příbuzných knížecího rodu rurikovského. V každém případě staré kmene už v 12. stol. zanikaly. Od počátku 11. stol. se o starých kmenech, jakými byli: Poljané, Sěverjané, Kriviči, Radimiči a j., téměř už ne-

mluví a jejich jména upadala v zapomenutí podobně jako v Čechách kmenová jména Lučanů, Zličanů, kteří přijali jméno Čechů. Všechno východoslovanské obyvatelstvo přijalo, jsouc sloučeno v jednom státě, jméno Rusů. Neznámá to ovšem, že kmenové vědomí vůbec zmizelo. Že tomu tak nebylo, lze souditi odtud, že jednotlivá knížata nacházela za vzájemných sporů oporu často právě ve vědomí kmenovém. Ale buď jak buď, staré kmenové zřízení bylo novou státní organizací zatačeno do pozadí; starý „byt plemenný“, jak se říká v ruském dějepiscetví, byl zatačen „bytem oblastným“. Místo kmenů nastoupily oblasti „gorodské“; staré kmenové názvy (Slověné, Poljané, Kriviči, Radimiči a j.) byly zatačeny novými názvy, utvořenými podle významnějších hradů (gorodů), jakožto středisek jednotlivých oblastí, tvořících z počátku zvláštní vojenské a hospodářské a potom i správní části. Tak jméno Poljanů bylo nahrazeno novým názvem Kyjevci; místo Severjanů Černigovci, místo Dragovců Turovci, místo Dulěbů a Bužanů Volynané, místo Slověnů Novgorodané, místo Bílých Charvatů Haličané. Každá oblast získala středisko v městě, hradišti, v „gorodě“. Pojem země a „goroda“ se začal ztotožňovati. Mluvil se proto bez rozdílu o zemi černigovské nebo o Černigově, o haličské zemi nebo o Haliči, o novgorodské zemi nebo o Novgorodě a pod.

Přijetí křesťanství na Rusi

Důležitou roli ve státním a národním dle prvních ruských knížat mělo křesťanství. Pokřtění Rusi nebylo nahodlostí ani pouhým nápadem knížete Vladimíra. Bylo

výsledkem dlouhotvých styků mezi Kyjevem a Cařinadem, jako politickým a kulturním střediskem evropským, styků, které se datovaly z doby, kdy ruského národa ještě nebylo. Obchodní vztahy východních Slovanů s Byzancí se rozvíjely ještě před obdobím runkovských knížat a za vlády jejich na ruské půdě se značně prohloubily. Ruští kupci byli v Cařinadě v 9.—10. stol. velmi častými hosty, a ruská knížata hleděla jim umožniti pravidelnou výměnu zboží. S tím právě souvisely nájezdy ruských knížat Olega, Igora a Svjatoslava proti Cařinadu. Nebyly to pouhé pirátské tůcky, vedené touhou za kořisti. Členm jejich bylo především zabezpečiti ruským obchodníkům výhody na byzantském trhu. Výpravy ty měly za následek vzrůst obchodních styků rusko-byzantských. Přinášely ovoce také v kulturním ohledu. Neboť rusko-slovanský svět se tehdy stavěl tvář v tvář ke staré byzantské civilizaci; Rusové se vraceli z byzantské půdy s hojnou kořistí materiální a přicházeli vlastně jako zajatci vysoké tehdejší byzantské civilizace i nové vřsy: přinášeli si nové pojetí vřsy.

Počátek křesťanství na Rusi se klade obyčejně do doby knížete Vladimíra (980—1015). Učinil tak už nejstarší ruský letopisec (t. zv. Nestor), který svým vypravováním dal podnět k hojně diskusi v novodobé literatuře o tom, co přinělo knížete Vladimíra, aby přijal křesťanství. Nestor o tom zapsal toto: „Vyznavači všech věr se dostavili ke knížeti Vladimírovi a usilovali o to, aby jej získali své víře. Poslové mohamedánských Bulharů líčili mu s ohlivenou fantasií smyslné radosti jejich ráje; Vladimírovi se jejich řeči nelíbily, poněvadž se měl zdržeti podle Mohamedova učení vína a veprůvoho masa. Potom přišli Němci jako delegáti papežovi a žádovšii Chazatí, aby zís-

kali Vladimira na svou stranu, ale také s neúspěchem. Posléze přišel řecký učence, který mu vyřídil stvoření světa a poslední soud, mluvil o slávě vykoupěných a osudu zavržených, načež Vladimír se nadchl pro jeho slova, a přesvědčiv se o kráse řecké víry, přijal ji. "Vypravování to jest zřejmě pověstí a nelze ho přijímat jako historickou skutečnost. Nelze ho však ani zamítnouti. Legendární vypravování letopiscovo třeba spíše vysvětlovati tak, že Rusové (východní Slované) byli od pradávna ve styku s několika vyznáními a to ještě před dobou Vladimirovou; s některými pronikalo mezi ně z několika stran. Stopy křesťanství pronikalo nacházíme v Podněpří dávno před latinského křesťanství vyznáními. Na latinské křesťanské vlivy ukádkou Vladimirovou. Na latinské křesťanské vlivy ukazují na př.: a) jména normanských svatých ve starých ruských modlitbách, jména, třeba Jiří, neznamá v byzantské církvi (Magnus, Kanut, Alban, Olaf), b) kostelky západního rázu na půdě východodoslovanské (v Kyjevě), c) styky římské kurie papežské s ruskými knížaty jako: s Jaropolkem (k němuž bylo vysláno poselství r. 979) a s Vladimírem (r. 988, 991, 1000). Ale také vlivy jiných věr můžeme na Rusi pozorovati ještě před vládou Vladimírovou. Neboť velká východoevropská rovina byla přístupna od pradávna rozličným světovým kulturám. Její hlavní středisko na Dněpru, Kyjev a jeho oblast, mělo od pradávna kulturu velmi pestrou, v základech iránskou, k níž se připojovaly kulturní prvky starořecké, gotské, chazarské, islámské a slovanské. Svědčí o tom archeologické nálezy, stopy iránsko-islámského umění, obsah ruských „bylin“ i nejstarší ruský slovník, v němž na př. řada slov byla převzata z arabštiny (na př. bachnat, ženčug, kaftan, klobuk, karmán, sarafan, šapka, šuba, šelk). Také vlivy židovské víry spadají do doby před knížetem Vladimírem

a jsou ve spojení s tím, že část východních Slovanů byla v předchozích státech podrobena Chazary, kteří vyznávali židovskou víru; nelze si představit, že by chazarsko-židovská nadvláda nezanechala ve starém východodoslovanském životě hlubších stop také v životě náboženském. Nemůžeme proto přijímat text Nestorův doslova tak, že by z ruských knížat se zjevil pohanství teprve Vladimír a to vlivem nahodilé a současně misionařské akce duchovních různých se věr. Už proto nelze tak souditi, že máme stopy křesťanství na Rusi dávno před knížetem Vladimírem. Jak ukazuje současná byzantsko-ruská smlouva i tradice, zapsaná u Nestora, stál v Kyjevě křesťanský kostelík už za knížete Igora (912—945). Vímě také, že pohanství se zjevíla již kněžna Olga někdy okolo r. 953. Z Igora pronikalo křesťanství do knížecí družiny varjašské. Když Igor uzavřel na př. r. 944 smlouvu s Řeky a posléze byzantského císaře se dostavili do Kyjeva, aby převzali od něho a jeho družiny přísahu na ni, tu část družiny Igorovy přisáhala Perunovi, část vyznávající už křesťanství skládala přísahou formuli v křesťanském kostele před knížetem, zavazujíc se, že smlouva bude zachovávána, knížetem i jinými pokřtěnými i nepokřtěnými. Takto v době, kdy Vladimír jako první panovník, kterého nám letopis líčí velmi podrobně, přijal novou víru a dal křtiti svůj národ, mělo křesťanství na Rusi již své stoupence. Půda pro křesťanství byla již připravena a Vladimírovi neustávalo než dlo pokřtění urychlit. Opor pohanství strany byl voelku slabý a přechod ke křesťanství se dal téměř bez otřesů.

Souviselo to zčásti s tím, že pohanští východní Slované neměli pevného učení a pevné věrouky. Omezovali se na to, že uctívali zjevy a síly přírodní a duchy předků. Hlav-

ním jejich božstvem byl bůh blesku a hromu, jehož socha stála na pahrbku u Kyjeva až do doby Vladimírovy, dále bůh slunce a dárcce všech pozemských věcí, zv. Dažd-Bog, pak Veles jako ochránce stád a Chors, zosobňující slunce. Mimo to byl uctíván kromě zjevů přírodních a domácích duchů také bůh nebes, zv. Svarog, bůh ohně, zv. Svarožič, bůh větru, zv. Stribog. Bohové byli názorováni modlami, jimž byla obětována zvířata i lidé; chrámů pohanských však u východních Slovanů nebylo stejně jako nebylo ani zvláštní třídy kněží. Nemažie pevně organizace a pevného mytologického systému, východoslovanské pohanství snadno podlehlo už prvým vlivům křesťanství, které pronikalo na Rus jednak ze Skandinaviie, jednak z Byzance a z Bulharska; tím že bylo šířeno za pomoci Bulharů, sousedících přímo s Rusi se strany jihozápadní a za pomoci jejich církevně-slovanské literatury, bylo jeho rozšíření značně urychleno.

I když stopy křesťanství na Rusi jsou už v 1. pol. 10. stol., přece náleží Vladimírovi zásluha o to, že křesťanství bylo přijato celou jeho zemí. Dávaje se pokřtiti r. 989 se svým okolím od byzantsko-slovanských misionářů, nečinil tak ovšem ruský kníže vlivem nějaké úvahy, kterou mu přičítají s Nestorem také ruští historikové doby carské, jako by spatřoval v byzantské víře výru lepší a pro panovníka výhodnější. O tom, že se na Rusi rozšířilo východní křesťanství, rozhodly jiné okolnosti a v neposlední řadě i zvláštní poměry politické, uzavření spolku byzantsko-ruského okolo r. 988 a sňatek sestry byzantského císaře Anny s ruským knížetem. Byzantská kněžna měla sehráti na Rusi podobnou roli jako česká Doubravka někdy v téže době na půdě polské. Politické a příbuzenské vztahy rusko-byzantské přijetí křesťanství

na Rusi usnadňovaly a vyžadovaly. Tytéž okolnosti mimo jiné rozhodly o tom, proč byla přijata podoba křesťanství byzantského a nikoliv latinského. Vzhledem k úzkým stykům s Cařihradem jiná cesta býti volena nemohla.

Takto s tím nadšením, s jakým vyznával dříve pohanství, přispíval Vladimír od r. 989 k pokřesťení země. Namístě staré pohanské modly, stržené do Dněpru, dal postavit křesťanský chrám a v Kyjevě dal zříditi biskupství. Za pomoci řeckého a bulharského duchovenstva byla christianisace provedena celkem mlrou cestou. Násilí bylo užito r. 991 jen v Novgorodě. Ovšem pohanství a dvojjví se udrželo místy ještě dlouho. Kmen Vjatičů, sídlící na severovýchodním okraji kyjevsko-ruského státu jižně dnešní Moskvy, který se dostal jako poslední z ruských kmenů do sféry starého ruského státu, byl získán ke křesťanství teprve po několika stáletích. Pevnější organizace se ruské cíkvi dostalo teprve za vlády Jaroslava (1019—1054), kdy cíkev měla kromě metropolitů se sídlem v Kyjevě (od r. 1037) ještě několik biskupství (v Perejaslavi, Černigově, Turově, Bělogorodě, Vladimíru volynském), založených vlastně už knížetem Vladimírem. Po příchodu řeckého metropolitů a četného duchovenstva na Rus r. 1037 ocitla se mladá ruská cíkev, jsouc spravována po mnoho desetiletí jen Řeky, v závislosti na cařihradském řeckém patriarchovi. Časem ovšem řecké duchovenstvo ustupovalo i na vyšších místech duchovenstvu ruskému, rušitily se i kláštery, četné zejména v Kyjevě a v Novgorodě; z nich nejvýznamnějším se stal zvláště klášter kyjevsko-pečerský, založený r. 1062 mnichem Theodosiem. Známrodňující se cíkev přispívala nejen k tomu, že cizí, varjažský živel Rusů se záhy poslovanil; působila na to, že východní Slované se stávali stále více

pevnější jednotkou. Církev podporovala nové státní a národní svazky, růst vědomí státní a národní jednoty všech východních Slovanů. Kyjev se stal nejen politickým, ale i duchovním střediskem všech ruských plamen a nabyli tak velkou sjednocující sílu. Dosavadní dynastické spojení u východních Slovanů, vytvořené akcí varjažských knížat a vojenských varjažských družin, bylo stmelováno církevní hierarchií a novými kulturními svazky. Pravoslavi mělo se časem státi jako by národním znamením všech východních Slovanů a mělo nejdnou nahrazovati pojem národnosti. „Russkij“ a pravoslavný nabyly ve středověku až do nové doby tentýž význam a smysl.

Přijetí křesťanství v jeho řecko-východní formě mělo vtisknouti také ráz kultuře východoslovanské, vyhraniti povahu východoslovanské vzdělanosti i mezinárodní svazky. Nová víra obohatala sice ruského člověka cennými duchovními zisky, ale zároveň jej oddělila od celé řady západoevropského myšlení katolického světa. Sledujeme-li roli církve v životě východních Slovanů, třeba ovšem pamatovati, že v první době po svém pokřtění se ruská církev nestavěla ještě nepřátelsky ke stoupencům latinské církve. Východní Slované se nevyhýbali latinským a západním vlivům. Spolu s byzantským křesťanstvím východní Slované nepřevzali hned nedůvěru k Římu. Také proto ne, že svazky s Byzancí nebyly vždy tak intenzivní a trvalé. Neboť východní Slované byli od Byzance zeměpisně velmi vzdáleni a oddělení polokočovnými národy (Polovci a později Tatarů). Byzantská církev, nemajíc té aktivity jako církev římská, spokojovala se v prvních dobách ruského křesťanství více s prostým přiznáním své autority ve věcech církevních a její tlak

na půdě východoslovanské byl počítován s výjimkou čistě administrativních věcí jen slabě. Zatím co v západní Evropě jednotlivé církve byly spojeny s Římem pomocí latinského jazyka, na Rusi těch svazků s Cařihradem nebylo, neboť tam bohoslužebným jazykem se stala nikoliv řečtina, nýbrž církevní slovanština.

Svůj poměr k západní církvi církve ruská změnila teprve později, zaujímalje vlastně teprve v 13.—15. stol. totiž nepřátelské stanovisko k Římu jako Řekové. Působila na to zeměpisná poloha východoslovanská, vzdálená příliš od středisek západního světa, i propaganda cařihradské církve po 3. křížové výpravě, po níž teprve vlastně Byzanc vychovávala v ruském člověku náboženskou nesnášenlivost k Římu. Za odcizení, které tehdy nastalo mezi Rusi a západem a na které působila i současná nadvláda tatarského orientu nad většinou Rusi, vyrostla ve východoslovanském prostředí celá řada literárních polemik proti „latincům“, v nichž se zdůrazňovaly odchylky římské církve od „pravé“ cesty. Ačkoliv otázky tohoto druhu byly řešeny a šifeny jen úzkým kruhem lidí, přece vzhledem k tomu, že tu šlo o kulturně nejvyšší ruskou třídu, se propast mezi pravoslavným východem a katolickým západem stále více prohlubovala. Stalo se osudným, že osvěta i literatura podržely čistě církevní povahu, že byly věci jediné duchovní třídy a že světská literatura a vědeckých snah na Rusi až do 16. stol. takřka nebylo. Zatím co na západě vznikaly university a rozličná odvětví vědy, ruský svět neznal dlouho samostatné vědecké práce, samostatných plodů rozumu; originální literatura byla dlouho nepatrná a tonula v literatuře překladové.

Takto přijetí křesťanství z Cařihradu nabylo velký vý-

znám teprve v pozdějších staletích východoslovanského vývoje. Východní Slované měli potom jíti dřívešně jinými cestami nežli t. zv. evropský západ.

Mezinárodní postavení kyjevského státu 10.-12. stol.

Přes to, že východní Slované se přiklonili k více a církví východní (byzantské), nepřenušili svého dosaavadního spojení se západním evropským světem. Církevní schisma z poloviny 11. stol. nepřivedlo kyjevskou Rus hned do jiného tábora a neodcizilo ji západnímu evropskému světu. Kyjevská Rus tvořila dále součást rodiny evropských států; rozvíjela své vztahy se západními zeměmi a zůstávala hradbou západu proti světu asijskému. Byla dletem evropského (skandinávského) severozápadu a optala se o něj. Kyjevští Rurikovi 10.—12. stol. žili, budujíce ruskou státní stavbu, v těsném styku se západoevropským světem, účastnili se západoevropského života a navazovali přibuzenství takřka se všemi evropskými panovnickými rody: s norvěžskými Vikingy, králi švédskými, panovníky francouzskými, německými, uherskými i českými, s kunií papežskou i italským prostředí; křesťanství, které sblížilo Rus s Evropou, přivádělo ruská knížata, pokud se z Cařihradu nepřeneslo na Rus zaujetí proli latinské církvi a pokud ruské země se nedostaly pod vliv tatarského orientu, k bezprostředním stykům s vládnoucími evropskými dynastiemi. Zmínky tu zasluhuje na př. poselství kněžky Olgy k císaři Otlovi, styky knižete Vladimíra s Římem, přibuzenské a politické styky knižete Jaroslava, ženatého s dekou švédského krále Olafa, Indigerdou. Syn Jaroslavův Vladimír žil v manželství s německou kněžnou Odou; jiný syn, Izjaslav,

se sestrou polského krále Kazimíra, třetí syn s dekou řeckého císaře Konstantina Monomacha. Sestra Jaroslava Dobrogněva se provdala za polského krále Kazimíra, jiná sestra, Premislava, za uherského králevice Vladislava. Deera Jaroslava Anna se stala ženou francouzského krále Jindřicha I. a po jeho smrti vládla ve Francii sama za nezletilého syna Filipa. Jiná deera Jaroslava, Anastasie-Agmunnda, se dostala na uherský trůn jako žena uherského krále Ondřeje, třetí deera, Elisabetha, se octla na norvěžském trůně jako žena krále Harolda.

Těsné styky se udržovaly zejména se severozápadní Evropou, t. j. se Skandinavií. Už v starších skandinávských pramenech nacházíme zprávy o tom, jaké odměny dostávali Varjagové, sloužící v Novgorodě. Ještě za doby kyjevského knižete Jaroslava v 11. stol. označují skandinávské ságy varjažský vliv v Kyjevě zaznačeny. Za doby knižete Jaroslava (1019—1054), jehož prvá žena (Indigerda) byla dekou švédského krále Olafa, a druhá (Anna), byzantskou kněžnou, žil v Kyjevě ve vyhnanství norvěžský král Olaf se synem Magnusem, vyhnání z Norvěžska dánským králem Kanutem; s ruskou pomocí se mohl Magnus opět vrátiti na norvěžský trůn. Na dvoře Jaroslavově žil jistou dobu s družinou Islandanů i norvěžský králevic Garald, budoucí norvěžský panovník. Když r. 1016 dánští král Kanut se zmocnil Anglie, angličtí králevicové Eduard (pozdější anglický král) a Ethelred nalezli útočiště rovněž v Kyjevě. Ani smrt knižete kyjevského Jaroslava r. 1054 a církevní schisma z téže doby nepřetrhly přibuzenských a politických svazků Kyjeva s Evropou. Synové, vnukové a pravnukové Jaroslavovi postupovali v jeho šlépějích; syn Jaroslavův Izjaslav byl ženat se sestrou polského krále Kazimíra, Vladimír Monomach

měl za manželku Gidu, dceru anglického krále, syn Vladimira Monomacha, Mstislav, žil v manželství s dcerou švédského krále Christinou.

Jak v 12., tak poč. 13. stol. se přibuzenský poměr mezi kyjevským knížecím rodem a evropskými dynastiemi stále udržoval. Ž polských králů žil v manželství s ruskými kněžnami: Boleslav Křivoustý, Boleslav IV., Měšek III., Konrád a Boleslav Mazovecký, z panovníků uherských: Koloman, Gejza II., Štěpán III. Pokud jde o vztahy mezi dynastií českou a ruskou, máme zprávy, že už Vladimír Sv. byl ženat dvakrát s českými kněžnami. Čile byly styky mezi Přemyslovci a rodinou Vladimíra Monomacha v 12. stol., kdy jedna větev Rurikovců se spřiznila s českou dynastií a čeští žoldnéři vstupovali do ruských služeb. Teprve od tatarského vpádu do Evropy v 1. pol. 13. stol. spřiznění ruských knížat s ostatními evropskými dynastiemi se stávalo řídkým.

Všechny tyto přibuzenské vztahy neměly sice vlivu bezprostředního na vývoj ruského života, nicméně pomáhaly k tomu, že oblast východoslovanská se začleňovala stále více do kruhu evropského světa a že nabývala stále většího významu v mezinárodním evropském ruchu, stávajíc se součástí celoevropského vývoje. Přispívaly k tomu jistě i obchodní a hospodářské vztahy kyjevské Rusi s ostatní Evropou. Kyjev, ležící na důležité vodní i suchozemské cestě a obývaný početnou cizineckou kolonií německo-polsko-řecko-židovskou, byl v 10.—12. stol. místem, na němž se zproutředkovala výměna zboží mezi evropským západem a východem, severem a jihem; udržoval obchodní styky s Byzancí, balkánskými zeměmi i s Polskem, s Uhrami, českými i německými zeměmi (zejména s Řeznem, které mělo v 12. stol. v Kyjevě svůj

vlastní obchodní úřad). Z nejstaršího ruského letopisu máme zprávy o českých a ruských obchodnících na dolním Dunaji (k r. 969) a podle zprávy arabské Ibrahima ibn Jakuba přicházeli ruští obchodníci už koncem 10. stol. do Prahy. Podobný obchodní ruch jako v Kyjevsku nacházíme od 10. stol. také na ruském severozápadě na druhém konci důležité dněprovské dráhy, kde Novgorod a Pskov byly důležitými středisky hansovního obchodu. Obchodní výměna se dala za pomoci mince cizí. Tak v nalezitých ze 7.—9. stol. nacházíme mince arabské, byzantské a normanskoskandinávské. Jinak platidlem byly i drahé kožešiny, zejména kuže kuní, severčí a popelíci; časem se objevovalo i kovové platidlo, t. zv. hřivna, vahou svou velmi kolísající; za vlády knížete Vladimíra v 10. stol. se objevila stříbrná a zlatá platidla razítkovaná s obrazem knížete a jeho rodovým znakem (trůnbem), který potom Ukrajinci za I. světové války přijali za svůj státní znak; ale jinak kožešinná platidla zůstávala dlouho, zejména ve vnitřním obchodě, hlavním prostředkovatelem obchodní výměny, která podstatně přispěla k růstu hospodářské síly kyjevského státu. Všichni pozorovatelé jeho života 10.—12. stol., ať už nejstarší ruský letopisec, či Adam Bremský, Thietmar merseburský či polský kronikář, t. zv. Gallus, prohlašují Kyjevsko za zemi bohatou a kulturně rychle vyspívající; teprve vpády asijských kočovníků do jižní Rusi od konce 11. stol., ve stol. 12.—13. měly přerušit tento nadějný rozmach mladého východoslovanského státu a jeho hlavního střediska.

Zapojujíc se do celoevropského života ruská knížata 10. stol. jevila i snahu posunouti státní hranice co možná nejdále na západ, kde původní východoslovanské osídlení sahalo v 10. stol. až k východním hranicím země krakov-

ské a v středních Karpatech se přelévalo na jižní uherské úpatí. V jednom dokumentu vdovy po polském knížeti Měškovi Starém (zem. r. 992), Ody, se praví o hranicích Rusi, že se táhnou až do Krakova a tyž dokument, jakož i kronika Thietmarova líčí dále, že ruské hranice se dotýkají osídlení Prusů. Než postup Rusů na západ byl zastaven opáčnou polskou kolonizací směřem na jihovýchod, která se stala charakteristickou pro celý další vývoj polského státu. Setkání dvou protichůdných kolonizací na přítocích Visly (Weprzy a Sann) vedlo k prvému období polsko-ruských bojů v 10.—11. stol. První jejich průběh přinesl úspěch straně ruské a r. 981 podle zprávy nejstaršího ruského letopisce ruský kníže Vladimír obsadil hrady červecké (Přemyšl, Červeně a j.). Obsazením těchto opervenní se ruská říše dostala do sousedství s říší českou, která v 2. pol. 10. stol. sahala, jak svědčí Kosmas a vlastně listina pražského biskupství z r. 1086, mluvící o hranicích východních pražské diecése a tím i českého státu okolo r. 973, daleko za Krakov. Souseedství Čech a Rusi trvalo však jen krátkou dobu; jednak proto, že Čechové pozbyli záhy, už koncem 10. stol., Krakovska, jednak proto, že i kyjevská Rus ztratila brzy své posice na Sann. Polský kníže Boleslav Chrabrý využil sporů mezi Rurikovi a dobyl hradů červeckých r. 1019. Války s Poláky vedené po smrti Boleslava Chrabrého (r. 1025) v l. 1030—31 vrátily sice Rusi hrady červecké opět, ale území jejich zůstalo už napořád spornou oblastí mezi oběma slovanskými celky. Po rozkladu kyjevského státu spočínala všechna tíha zápasu o poříčí Sannu a o hranici mezi Poláky a východními Slovy na haléckých knížatech Rostislavcích. Spor byl rozřešen na několik stiletí ve prospěch polský, když se celá halécká Rus dostala v 1. pol. 14. stol.

do držení polských králů. Tento polský úspěch se stal počátkem dalších pokusů o expanzi směrem jihovýchodním do východoslovanského prostředí a osudnou událostí ve vývoji východoslovanského světa.

Do doby Jaroslavovy (1. pol. 11. stol.) náleží také poslední ruského vlivu na severozápadní hranici. Těžení Jaroslavovo do Litvy v 40 letech 11. stol. jsou prvními pokusy Rurikoveů o zastavení litevské expanse na jih. Vyprava k baltickému pobřeží v 30 letech a založení Jurjeva v Pobaltí v 1. pol. 11. stol. měla za cíl posílit severozápadní hranici kyjevského státu v prostředí estonském. Vojevská akce obyvatelů novgorodských r. 1032 a knížete Vladimíra r. 1042 na území, ležící mezi Ladogou a severní Dvinou, posilovaly vliv novgorodské oblasti na severu.

Vzhledem k tomu, že kyjevská Rus neměla pevných hranicí přirodních, že se rozkládala v rozsáhlé a se všech stran otevřené rovině, nebylo ovšem možno ani udržeti trvale vnitřní soustředění jednotlivých provincií ani vymeziti pevné hranice proti okolním sousedům, Polákům a Litvcům zejména. Ačkoli Rurikovi ovládali horní a střední toky řek Dněstru, Bugu, Dněpru, Dviny, nedovedli získati ústí těchto říčních cest; na východní straně byli nuceni stále více ustupovati tlaku nomádských národů, na západě tlaku Litvců a Poláků; životní síly východního Slovanstva se tak vyčerpávaly už ve starší době na několika stranách.

Vnitřní politický vývoj 11.—12. stol.

Vývoj východoslovanských dějin 11.—12. stol. je přiznačný nepřehlížíme-li k vztahům k západním sousedům a k západní Evropě, dvěma rysy: a) vnitřními spory v roz-